

Ustanova ženidbe u spisima sv. Ambrozija

Stanislav KOS

Sažetak

Godine 1997. proslavljena je u Crkvi 1600. obljetnica smrti svetog Ambrozija biskupa i crkvenog naučitelja. Njegov lik i djelo ostavili su svoj blagotvorni utjecaj sve do naših dana. Raznim zgodama pisalo se je o pitanjima koja je u svojim spisima obrađivao, ali se je rijetko podrobnije govorilo o njegovu gledanju na društvenu ustanovu ženidbe. Ovaj je rad pokušaj cjelovitijeg prikaza Ambrozijeva gledanja na ženidbu, koja, uza sva raznolika osporavanja kojima je neprekidno izložena, nedvojbeno zauzima veoma važno mjesto u životu čovjeka i vjernika. Tako će biti riječ o tom što Ambrozije govori o dostojanstvu ženidbe, njezinu mjestu u pravnom poretku, njezinim svrhama, o odnosu između ženidbe i djevičanstva, odnosno suzdržljivosti, o ženidbi i stjecanju vrлина, o ženidbenim sjenama, o ponovnom sklapanju ženidbe i o simboličkom značenju ženidbe.

Sveti Ambrozije biskup i crkveni naučitelj

Godine 1997. proslavljena je u Crkvi 1600. obljetnica smrti svetog Ambrozija biskupa i crkvenog naučitelja. Sv. Ambrozije vjerojatno je rođen u Trieru oko 333. godine. U Rimu je stekao više obrazovanje i posvetio se državničkom pozivu. Godine 374. postavljen je nad Ligurijom i Emilijom sa sjedištem u Milanu. Kad je te godine, malo nakon Ambrozijeva dolaska, umro arijeviski biskup Auksencije, narod je Ambrozija izabrao za biskupa, a posvećen je 7. prosinca. Duhovno dobro duša promicao je propovijedanjem Božje riječi i spisima. Posebnom revnošću preporučivao je dobrobit djevičanstva i suzdržljivosti i tom je prigodom uzdizao i dostojanstvo kršćanske ženidbe. Umro je 4. travnja 397. godine. Na čelu Crkve u Milanu kao biskup bio je 22 godine i 4 mjeseca.¹

Potječući od starorimske patricijske obitelji spojio je staru rimsku vrlinu s dostojanstvom kršćanskog biskupa: ozbiljan, velik, iskren i neustrašiv u svojem zvanju, osobito prema moćnicima, u svojim se je borbama za slobodu Crkve i pravovjernost više bojao Gospodara svemira nego zemaljskih vlastodržaca. S njim je u zapadnu Crkvu došla muževnost i velika politika, dok

1 Usp. CAYRÉ, F.A.A., *Patrologie et Histoire de la Théologie*, Tome premiere, Paris (1953) 591–617.

su istočnu Crkvu rastrojavali sofisti i mlitavci. Premda on nije bio papa nego samo milanski nadbiskup, ipak je imao utjecaj jednoga pape.²

Prigodom tog jubileja želimo svratiti svoju pozornost na stvarnost ženidbe u kršćanskom životu i društvu, kako je na nju gledao i što je o njoj naučavao veliki biskup i naučitelj Ambrozije. Nijedno od svojih djela nije posvema ili barem većim dijelom posvetio raspravljanju samo o ženidbi, nego se gotovo u svim njegovim spisima nađe više ili manje prigodnih napomena ili tvrdnji koje se odnose na ženidbu, osobito kada govori o djevičanstvu, o udovištvu, ili kada razmatra o stvarnostima iz starozavjetnih knjiga i ostavio nam je vrijedne pojedinosti, kojima se potvrđuju praiskonske, nepromjenljive, nedodirljive vrednote ženidbe.³

1. Dostojanstvo ženidbe

Društvena pojava ženidbe ili neka njezina svojstva bijahu kroz svu ljudsku povijest na udaru slijeva i zdesna. S lijeve strane bili su to preljub, sjetilna pohota, a i samovoljno kidanje ženidbenog saveza; a s desne strane bili su to oni koji su ženidbu smatrali grijehom ili kao da je ona đavlovo iznashašće. Sve spomenute stvarnosti u raznovrsnim oblicima nalazile su se u ljudskom društvu već i prije sv. Ambrozija i kvarile su ženidbeni život, a bile su raširene i u njegovo vrijeme.

Društvena vlast koja je ponajvećma bila ujedno i religijska vlast i koja se mora brinuti za promicanje i očuvanje opće dobrobiti, nije posvećivala dovoljno brige toj svojoj dužnosti. Tek Crkva, svjesna da mora promicati i štiti čovjekovu osobnu i društvenu dobrobit, poučavala je ljude navješćujući blagovijest spasenja, promicala je i blagovijest o ustanovi ženidbe i često ponavljala svoj sud o suvremenim zabludama ili zastranjenjima, da se zlo spriječi, zaustavi ili barem da se ne stekne dojam kao da i Crkva usvaja stvarno iskvareno prihvaćanje ili odbijanje ženidbe kao Božjega uređenja. Sv. Naučitelj u svojim se spisima veoma često svraća na neke pojedinosti tog Božjeg uređenja.

Bog na mnogo načina odobrava ženidbu

Ženidba kao uređenje potječe od Stvoritelja, sklapa se po Božjoj zapovijedi, dapače, sam Bog je povezuje⁴ svojim zakonom,⁵ hvali je⁶ i naziva se

2 Usp. D. – n., Zum Jubiläum des hl. Ambrosius, u: *Katechetische Monatschrift* 9 (1997) 139–144.

3 Usp. NIEDERHUBER, J.E., Allgemeine Einleitung über des hl. Ambrosius Leben, Schriften u. Theologie, u: *Des heiligen Ambrosius von Mailand Exaameron*, Kempten, (1914) VII–CXXIV; Vidi: Ivan Pavao II., Apostolsko pismo *Operosam diem suam terrestrem*, 1. prosinca 1996., u *AAS* 89 (1997) str. 217–218.

4 Usp. Sv. Ambrozije, *Expositio Evangelii Lucae*, knj. 1, br. 30., izdao ADRIAEN, M. CCL 14/4, str. 21.

»zaštitnik ženidbe«, koji kao da štiti odsutnog supruga i oskvrnućem ženidbe više se vrijeđa i prezire on, negoli čuvar bračne ložnice.⁷ Svaka ženidba, koju zakon ne zabranjuje, od Boga je.⁸ I sam Krist Gospodin posvetio je ženidbu.⁹

Ženidbu ne treba osuđivati

Ženidbeno tjelesno općenje (*copula nuptialis*) ne treba izbjegavati kao da je krivnja,¹⁰ ni prezirati,¹¹ ni osuđivati.¹² Zabacivanje ženidbe đavolska je zamka.¹³ Sv. Ambrozije veoma često upozoruje da, dok potiče na održavanje suzdržljivosti, ne zabacuje ženidbu: »Ne odvrćam doduše od ženidbe, ali uzdižem dobrobit djevičanstva.«¹⁴ Poticanje na djevičanstvo ne smije se shvaćati kao osuda ženidbe: »Ne kudi se jedno da bi se promicalo drugo: nego sve se promiče da bi se onome, što je bolje, dala prednost.«¹⁵ Tko osuđuje zakonito tjelesno združenje (*copula*), osuđuje i djecu i sav ljudski rod.¹⁶

Ženidba je dopuštena

Istina je da je ženidbu ustanovio Stvoritelj, ali ipak nije čovjeku zapovjedio da mora izabrati ženidbeni stalež. Ženidba je opstojala već u raju prije grijeha.¹⁷ Ona je prirodna pojava ljudskoga života koju Bog i grješnicima odobrava.¹⁸ »Običaj je da se čovjek ne rađa drukčije nego od muža i žene i to ženidbenim općenjem (*consuetudine coniugali*).«¹⁹ Pohvale su vrijedni oni koji djevice koje su ostale bez roditelja, radi zaštite stidljivosti, udaju i koji im pomažu ne samo svojom brižljivošću nego i namirivanjem potrebnih troškova.²⁰

Ženidba je dobra, dostojna poštovanja i sveta

Sve što god je Stvoritelj ustanovio, što god odobrava i dopušta, dobro je, časno i sveto. Ženidba je dobra zbog poroda (*proles*); po ženidbi je pronađeno

5 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 15, br. 89, ML 16, stupac 262.

6 Usp. isti, *De Abraham*, knj. 1, gl. 4, br. 23, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1, 518.

7 'praesul coniugii': usp. *Isti*, tamo, gl. 2, br. 7, 507.

8 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 2, CCL 14/4, 299.

9 Usp. isti, *Epistola 42.*, br. 3, ML 16, 1172.

10 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 13, br. 81, 259–260.

11 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 3, br. 19, CSEL 32/1, 515.

12 Usp. isti, *De Virginitate*, gl. 6, brr. 31. i 34, ML 16, 287–288.

13 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 4, br. 10, CCL 14/4, 109.

14 Isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 24, ML 16, 206; usp. gl. 7, brr. 34–35, 209.

15 Isti, *De Viduis*, gl. 11, br. 71, 255–256; usp. gl. 4, brr. 23–24, 241–242.

16 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 7, br. 34, 209.

17 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 6, br. 34, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1, 291–292.

18 Usp. isti, *De Cain et Abel*, knj. 2, gl. 9, br. 37, 407.

19 Isti, *De Sacramentis*, knj. 4, gl. 4, br. 17, izd. FALLER, Otto, CSEL 73, 53.

20 Usp. isti, *De Officiis ministrorum*, knj. 2, gl. 15, br. 72, ML 16, 129.

potomstvo ljudskog nasljeđivanja.²¹ Po ženidbi se rađaju djevice.²² Ženidba je jedno dobro, ali koje je pomiješano s neugodnostima. Ženidba je, naime, sveza i jaram (*iugum*);²³ nadalje, supruzi je moraju imati tako kao da je nemaju, a u vrijeme molitve moraju se suzdržavati od ženidbenog općenja.²⁴

Ženidba je dostojna poštovanja (*honorabile*),²⁵ čudoredno društvo (*morigera societas*),²⁶ dobar plod na Božjoj njivi,²⁷ milost,²⁸ i veliko otajstvo (*sacramentum*).²⁹ Ženidba je sklad (*harmonia*)³⁰ i sveza koja je Bogu draga. Supruzi kad su ujedinjeni u molitvi, mogu od Boga dobiti što god dobra zamole.³¹ Supružnik koji s drugim, a ne sa svojim, tjelesno opći, ostavlja svetu ženidbenu zajednicu, daje prednost onomu što je bludno i škodljivo, združuje se sa zmijom.³²

Ženidba jednoga muža s jednom ženom

Sv. Naučitelj, po običaju pravovjernih pisaca, preporučuje onima koji odabiru ženidbeni stalež jednu jedinu ženidbu, jer Bog je ustanovio baš takvu ženidbu stvorivši jednoga muža i jednu ženu.³³ »I bit će dvoje u jednom tijelu (Post 2,24). Ovo ne reče o drugoj, nego o prvoj ženidbi. Niti je Eva dobila drugoga muža, a ni sveta Crkva nije se sastala s drugim mužem: i zato treba čuvati jednu ženidbu. Ni Izak nije znao za drugu ženu nego samo za Rebeku (usp. Post 24,67), a ni oca Abrahama nije pokopao s drugom nego sa Sarom (usp. Post 25,10).«³⁴

Za sklapanje ženidbe mora se obaviti dobra priprava

Dobri prosoci (snuboki) u traženju žene istražuju kakva su njezina čudoredna svojstva i ponašanje u životu, a ne kakav ima ukras, izvanjsku ljepotu.³⁵ Sarin primjer pokazuje kako ženina ljepota mužu može pribaviti velike

21 Usp. isti, *Epistola 42.*, br. 3, 1173.

22 Usp. isti, *De Virginitibus*, knj. 1, gl. 7, br. 35, 209.

23 Usp. isti, *De Virginitate*, gl. 6, br. 33, ML 16, 288.

24 Usp. isti, *De Apologia prophetae David*, gl. 11, br. 56, izd. SCHENKEL, Carolus, SCEL 32/2, 337.

25 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 12, br. 72, ML 16, 256.

26 Usp. isti, *Explanatio Psalmi 47*, br. 5, izd. PETSCHENIG, M., CSEL 64, 350.

27 Usp. isti, *De Virginitate*, gl. 6, br. 31, ML 16, 288.

28 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 85, CSEL321, 556; *De Patriarchis*, gl. 4, br. 22, izd. SCHENKEL, Carolus, SCEL 32/2, 137; *De Viduis*, gl. 15, br. 90 ML 16, 262.

29 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 4, gr. 25, SCEL 32/1, 281.

30 Usp. isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 8, br. 3, CCL 14/4, 299.

31 Usp. isti, tamo, knj. 7, brr. 192–193, 282.

32 Usp. isti, *Hexaameron*, knj. 5, gl. 7, br. 20, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1, 155–156.

33 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 10, br. 48, 306. – usp. (CJC - Corpus Juris Canonici) c. 20, c. 33, q. 5.

34 Isti, *De Viduis*, gl. 15, br. 89, ML 16, 262; usp. isti, *De Cain et Abel*, knj. 1, br. 6, CSEL 32/1, 342.

35 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 70, CCL 14/4, 325.

neugodnosti.³⁶ Hvale je vrijedna Rebeka koja se pokrila prije susreta sa zaručnikom (usp. Post 24,65), da je ne bi vidio prije nego što se zaruče (*iungeretur*),³⁷ i tako je poslužila kao primjer kako stidljivost (*verecundia*) mora ići pred ženidbom. Odatle se i ženidba naziva *nuptiae* – *vjenčanje*, što zbog stidljivosti djevojke pokrivaju glavu.³⁸ Tako se ističe da prije zakonitog vjenčanja ne postoje nikakva mladenačka zaručnička seksualna prava.

2. *Ženidba u pravnom poretku*

Čovjek je po svojoj naravi društveno biće. A ženidba, po kojoj se ljudsko društvo izgrađuje i širi, najznačajnija je pojava društvenog ljudskog života, koja kao naravno uređenje nije mogla ostati prepuštena samovolji pojedinaca. Preko nje ljudski se je rod širio i nastavljao prema onoj Božjoj naredbi: »Plodite se i množite i napunite zemlju« (Post 1,28; 9,1).

Narav i vrste ženidbe

Ženidba izražava dvostruko najprisnije jedinstvo. Svako društvo sastoji se u udruživanju barem dviju osoba. A čovjek je po svojoj naravi sastavljen od duhovnog i tvarnoga dijela. U ženidbi, naime, dvoje postaju jedno tijelo i jedan duh: »S čovjekom čistim ti si čist, a lukavca izigravaš (usp. 2 Sam 22,27). Ako to vrijedi u drugim slučajevima, koliko više u ženidbi, gdje je jedno tijelo i jedan duh! A kako bi se mogla slagati ljubav, ako se razlikuje vjera.«³⁹

Ženidba se opisuje nazivom tjelesnoga združenja

Sv. Ambrozije i u slučajevima, kada govori o ženidbi u duhovnom, prenesenom smislu, na primjer o povezivanju duše s Kristom, govori također o združenju (*copula*), kao o činu na koji se, govoreći o ženidbi, naravno, misli, i za koji se, da bi se mogao zakonito vršiti, sklapa ženidba, premda je očito da se u ženidbi u duhovnom smislu ne može raditi o tjelesnom združenju.⁴⁰ »Ako tko opći s onom s kojom se je zaručio i koja mu je predana, to se naziva ženidba. Tko vrijeda stidljivost druge žene, čini preljub.«⁴¹

36 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 2, br. 6, CSEL 32/1, 506.

37 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 3, gl. 3, br. 10, ML 16, 234.

38 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 39, CSEL 32/1, 563. – Usp. (CJC): c. 8, c. 30, q. 5.

39 Isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 84, CSEL 32/1, 555.

40 Usp. isti, *Expositio Ps. 118*, Lit. 22 Tau, br. 33–34. 39. 41, izd. PETSCHENIG, M., CSEL 62, 505–508.

41 Isti, *Epist.* 60 Paterno, br. 1, ML 16, 1234. – Usp. (CJC) c. 38, C. 27, q. 2; Ivo Decr. 8, 101; Ivo Pan. 6, 17.

Ženidba započinje zakonito ovjеровljenim duhovnim sjedinjenjem (zduženjem)

Sv. Naučitelj želi rastumačiti ženidbu blažene Djevice Marije sa svetim Josipom: »Ne smeta ništa, što (Evangelist) veli: 'I uze Josip k sebi svoju ženu, i oputova u Egipat' (Mt 1,24); jer zaručena s mužem primila je naziv supruge. Tada se stječe naziv ženidbe kada se započinje ženidba. Ženidba se ne stvara oduzimanjem djevojačkog djevičanstva, nego ženidbenim ugovorom (*non enim defloratio virginittatis facit coniugium, sed pactio coniugalis*). Prema tome, onda kad se djevojka povezuje, nastaje ženidba, a ne onda kada se muž s njom tjelesno združič.«⁴² »Neka te ništa ne smeta, što Sveto pismo često spominje suprugu, jer se ženidba posvjedočuje slavljenjem svadbe, a ne otimanjem djevičanstva.«⁴³

Sv. Josip naziva se suprug, muž blažene Djevice Marije,⁴⁴ ali ipak ne u posve jednakom smislu kao drugi supruzi. Čini se da sveti Ambrozije misli da je sveti Josip živio još u vrijeme Gospodinove muke i smrti, a ipak Gospodin svoju majku nije predao Josipu, nego učeniku Ivanu (Iv 19,26): »No ipak, ne oduzima se mužu žena, budući da je pisano: 'Što Bog združič, čovjek neka ne rastavlja' (Mt 19,6), ali onoj, koja se zbog otajstva združiča u ženidbu, pošto su otajstva ispunjena više nije bila potrebna ženidba.«⁴⁵ »Kako bi mužu oduzeo ženu da se je Marija služiča ženidbom, ili da se tjelesno združiča? (...) Nije, dakako, Krist razveo ženidbu, nije Marija napustila muža. Nego, s kim je kao djevica morala stanovati, ako ne s onim (Ivanom) za kojega je znala da je baštinik Sina, i da je čuvar netaknutosti?«⁴⁶

Osvrt na Ambrozijeve izjave

Iz navedenih izjava smijemo zaključiči da je sv. Naučitelj razlikovao dva stanja ili lika ženidbe. Prvi ili početni lik ženidbe započinje zaručama (*desponsatio*) odnosno ženidbenim ugovorom (*pactio coniugalis*), samo ako je obavljen onako kako se propisuje zakonom, a koji stvara zakonito ovjеровljeno duhovno sjedinjenje muške i ženske osobe, i ostaje se pri tomu. To sjedinjenje daje sva prava zakonite ženidbe. To je sklapanje ženidbe zakonitim pruženjem privole kojim nastaje ženidba, koja je još neizvršena.

Drugi lik ženidbe nastavak je prvoga, ali poslije pridolazi tjelesno združenje, kojim dvoje njih postaju jedno tijelo. Ta ženidba bezuvjetno je neraz-

42 Isti, *De institutione virginis et sanctae Mariae virginittate perpetua*, gl. 6, br. 41, ML 16, 330–331. – usp. (CJC) c. 5, C. 27, q. 2; c. 35, C. 27, q. 2; Ivo Decr. 8, 2; Ans. 11, 41).

43 Isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 2, br. 6, CCL 14/4, 33.

44 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 3, br. 4, CCL 14/4, 77.

45 Isti, tamo, knj. 10, br. 133, 384.

46 Isti, *De instit. virg.*, gl. 7, br. 47–48, ML 16, 332–333.

rješiva i naziva se ženidbom. Za zakonito razmnažanje ljudi traže se, dakako, oba sjedinjenja ili združenja. Ta ženidba naziva se izvršenom.

Ženidba koja proizvodi zakonito ovjerovljeno sjedinjenje duša, analogno se naziva imenom ženidbe, ali Bog je ne povezuje tako konačno da se to sjedinjenje ne bi moglo razriješiti. Budući da se čovjek bitno sastoji od duše i tijela, nesvršena ženidba ne ostvaruje ono savršeno ženidbeno jedinstvo osoba prema bitnim sastojcima. No, ipak, zakonito ovjerovljeno jedinstvo duhova, koje je jedinstvo više razine, jer ujedinjuje više čovjekove sastojke, mora se ostvariti prije da se može imati zakonito sjedinjenje tjelesa koje dovršuje samu ženidbu.

Ovakvo razlikovanje omogućuje svetom Ambroziju ustvrditi i zaniijekati da je sveti Josip bio muž Blažene Djevice Marije. U njihovu slučaju ženidba bijaše potrebna, ali ne da se postigne svrha razmnažanja, nego da se zaštititi i očuva Božje otajstvo Utjelovljenja, da mirno i zakonito uđe u ljudsko društvo: a za to je dovoljno da se slavi ženidba zakonito ovjerovljenim duhovnim sjedinjenjem to jest zakonitim ženidbenim ugovorom.

Ženidba kao predmet zakona

Sv. Ambrozije, govoreći o ženidbi, u uporabi pravnih pojmova nadmašuje ostale prijašnje crkvene pisce. Sv. Naučitelj često spominje zakon ženidbe⁴⁷ i zakonom ženidbe jednostavno označuje samu ženidbu.⁴⁸ Ženidba je skup dužnosti i prava koja su izražena posebnim zakonima i nikako se me ubraja u krivnju, koja se krštenjem briše.⁴⁹

Valjana ženidba, koja je zaista ženidba, zakonita je. Takvom ženidbom bila je Herodijada povezana s četverovlasnikom Filipom⁵⁰ i Sara s Abrahamom.⁵¹ Naprotiv, židovska zbornica (sinagoga), združena je kao s muškarcem, ali s tjelesnim zakonom, ne duhovnim, to jest s obredom židovskog Zakona, čijim je svezama svezana ne znajući za otajstva zakonite ženidbe.⁵² Ženidba se naziva zakonita bračna postelja,⁵³ i savez (*foedus*)⁵⁴ i sveza zakonite ljubavi.⁵⁵

47 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 70, CCL 14/4, 325.

48 Usp. isti, *Epist. 63 Vercellensi Ecclesiae*, br. 63, ML 16, 1257.

49 Usp. isti, tamo, brr. 62–63; usp. *De officiis ministrorum*, knj. 1, br. 247, 104.

50 Usp. isti, *Explan. Ps. 35*, br. 13, CSEL 64, 58–59.

51 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 4, br. 18, CSEL 32/1, 557.

52 Usp. isti, *Explan. Ps. 43*, br. 62, CSEL 64, 304.

53 Usp. isti, *Epist. 6*, br. 8, ML 16, 939; usp. *Exp. Evang. Luc.*, knj. 3, br. 18, CCL 14/4, 85.

54 Usp. isti, tamo; usp. isti, *Hexaameron*, knj. 5, gl. 19, br. 62, CSEL 32/1, 187; *De Isaac et anima*, gl. 6, br. 51, 675; *De bono mortis*, gl. 5, br. 20, 721.

55 Usp. isti, *Explan. Psalmi 43*, br. 63, CSEL 64, 306.

Ženidba kao predmet naravnog Božjeg zakona

U Mojsijevu zakonu nema propisa koji bi zabranjivao ocu da uzme svoju kćerku za ženu: »Znači li to da se zato smije, jer nije zabranjeno? Nipošto: zabranjeno je naime naravnim pravom, zabranjeno je zakonom koji se nalazi u srcima pojedinaca: zabranjeno je nepovredivim propisom rodbinstva (*pietas*), naslovom uske povezanosti (*necessitudo*). Koliko češ takvih stvari naći koje ne zabranjuje Mojsijev zakon, pa ipak su zabranjene samim glasom naravi?«⁵⁶

Ženidba kao predmet pozitivnog Božjega zakona

Božanski zakon nebeskim ugledom povezuje supružnike među sobom.⁵⁷ Zakonita ženidba i ženidba koju povezuje Bog, jedno je isto. Takva se ženidba ne smije razriješiti⁵⁸ i taj je zakon Bog postavio već na početku. Dopuštenje otpusnoga pisma nije Bog napisao.⁵⁹ Božji zakon obvezao je ženu, da u napo-rima i žalosti rađa djecu, i žudnja će je mužu tjerati (usp. Post 3, 16).⁶⁰

Sv. Ambrozije odvrća Paterna koji je svom sinu mislio predati za ženu kćerku svoje kćerke od tog nauma i ujedno nastoji pokazati kako ovu ženidbu zabranjuje Božji zakon: »jer, budući da se zabranjuje ono što je daljnje srodstvo, ženidba među bratićima, mnogo više držim da se zabranjuje ženidba onih koji su u bližem srodstvu. Onaj koji lakše stvari veže, ne razrješuje važnije stvari, nego steže.«⁶¹

Ženidba kao predmet građanskih zakona

Sv. Natpastir doziva spomenutom Paternu u pamet propise građanskih zakona, osobito zakone cara Teodozija, koji je zabranio također da se bratići i sestrići povezuju ženidbom i odredio je veoma stroge kazne, ako bi se tko usudio okaljati nabožni poklad braće.⁶²

Ljudski se zakon katkada protivi Božjem zakonu, osobito u pitanju nerazrješivosti ženidbe: »Otpuštaš ženu kao da imaš na to pravo, bez zlodjela, i misliš da to smiješ činiti, jer ljudski zakon to ne zabranjuje. Ali Božji zakon zabranjuje: ti koji slušaš ljude, poštuju Boga.«⁶³

56 Isti, *Epist. 60*, br. 5, ML 16, 1236.

57 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 15, br. 89, 262.

58 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, brr. 2–3, CCL 14/4, 299.

59 Usp. isti, tamo, brr. 7–8, 300–301.

60 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 13, br. 81, 259–260.

61 Isti, *Epist. 60*, br. 4, 1235.

62 Usp. isti, *Epist. 60*, br. 8, ML 16, 1236.

63 Isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 5, CCL 14/4, 300.

Svečanosti ženidbenog ugovora i učinci

Svečanosti (*sollemnitates*) ženidbenog ugovora – Sv. Natpastir odvrća vjernike od ženidbe s tuđincima, jer ženidba treba da se posveti pokrivačem koji zaručnicima stavlja svećenik i blagoslovom, i osim toga: kako se može reći da je ženidba ono gdje nema sloge u vjeri?⁶⁴

Učinak ženidbenog ugovora – Po ženidbi žena postaje zakonita supruga.⁶⁵ Ženidba povezuje supružničkim vezama.⁶⁶ Isti zakon povezuje i nazočne i odsutne, jer su supruzi primili jaram milosti uma.⁶⁷ Ženidbom se stječu prava zajedničkog života (*consortii iura*),⁶⁸ ključevi zakonitog združenja (*legitimae claves copulae*),⁶⁹ tj. pravo na zakonito spolno općenje sa suprugom (*concupitus legitimus*),⁷⁰ a to se daje da čovjek ne upadne u zamku te se ogriješi s tuđom ženom.⁷¹ U ženidbi i iz ženidbe rađaju se zakonita djeca, koja postaju zakoniti baštinici.⁷² Zbog povlastice zakonitosti, koju ženidba uživa u ljudskom životu, Bog je htio da se njegov Sin, premda od Djevice, ipak rodi u ženidbi. Ženidba bijaše zaštita kako Majci tako i Sinu.⁷³ Roditi se izvan ženidbe jednako je kao kršenje zakona, budući da zakon osuđuje rađanje kod neudate, i svaki spolni čin muža i žene, koji nisu međusobno u zakonitoj ženidbi, ima svoju krivnju.⁷⁴

Stega ženidbenog općenja

Obveza da se u određena vremena posvetimo molitvi naređuje umjerenost u upotrebi ženidbe.⁷⁵ Upotreba tjelesnog združenja dolična je, dok su ženidbeni drugovi u godinama u kojima ima nade da prime djecu, dok je rađanje primjereno. No, kad nakon zrelih godina nadode starost i dob koja je prikladnija za odgajanje djece nego za rađanje, bruka je i sramota obavljati i inače zakonito tjelesno združenje. – Stoci sama narav nameće primjeren način, čim naime osjeti da je zanjela i da u sebi nosi oplodeno sjeme, više se ne podaje ni novim tjelesnim činima niti neplodnim združenjima, nego preuzima brigu roditelja. – Pa i sama zemlja često se odmara od rađanja plodova,

64 Usp. isti, *Epist. 19 Vigilio*, br. 7, ML 16, 1026.

65 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 4, br. 18, CSEL 32/1, 577.

66 Usp. isti, *Epist. 42*, br. 3, ML 16, 1173.

67 Usp. isti, *Hexaameron*, knj. 5, gl. 7, br. 18, CSEL 32/1, 153.

68 Usp. isti, *Explan. Ps. 35*, br. 13, CSEL 64, 58–59.

69 Usp. isti, *Expos. Ps. 118*, Lit. 1 Aleph, br. 16, CSEL 62, 16–17.

70 Usp. isti, *De Noe*, gl. 21, br. 76, CSEL 32/1, 468; *Exp. Evang. Luc.*, knj. 1, br. 43, CCL 14/4, 28.

71 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 7, br. 59, CSEL 32/1, 540.

72 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 3, br. 20, CSEL 32/1, 516; gl. 4, br. 27, 522; gl. 7, br. 65, 544–545.

73 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 2, brr. 1–2, CCL 14/4, 30–31.

74 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 7, br. 59, CSEL 32/1, 540.

75 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 37, CCL 14/4, 310–311.

a ako je nestrpljiva pohlepnost ljudi prečesto opterećuje bacanjem sjemena, kažnjava bezobraznost privrednika i plodnost preokreće u neplodnost.⁷⁶

Ženidbene smetnje

U vrijeme sv. Ambrozija crkveno ženidbeno pravo nije bilo tako razvijeno kao danas. Kada sv. Naučitelj iznosi zbiljska rješenja, češće se utječe hebrejskom pravu kao dopunskom pravu, a ne zanemaruje ni zakonsku analogiju.

Smetnja krvnoga srodstva – Sv. Ambrozije ne opisuje opseg te smetnje, nego samo pokazuje da ženidba između strica (ujaka) i očeve ili majčine unuke nije primjerena Božjem zakonu, jer, prema njegovu mišljenju, Božji zakon zabranjuje ženidbeno tjelesno združenje također bratićima i sestrićima, koji su međusobno srodni u četvrtom stupnju. Dok je u prijašnjem slučaju treći stupanj.⁷⁷

Ženidba katolika s nekrštenom osobom ili s krštenim nekatolikom – Sv. Ambrozije postojano odvrća od sklapanja ženidbe s nevjernicima, ali i s onima koji ne ispovijedaju katoličku vjeru i zato donosi više snažnih i uvjerljivih razloga koji i danas imaju svoju vrijednost. Ženidba je jamačno jedno od najprisnijih jedinstava osoba: radi se naime o sjedinjenju tijela i duha, iz kojega mora teći ljubav. A ako se supruzi razlikuju u vjeri, kako može kod njih biti primjerena ljubav? Zatim, u pitanje dolazi i čistoća; jer kako može ljubiti stidljivost onaj tko štuje idole, čiji se preljubi slave, ili ako nijeće Krista, koji je učitelj i nagraditelj stidljivosti? Supruzi moraju zajedno obavljati molitvu – Sam, dakle, razum prosvijetljen vjerom uči, da ženidbu u kojoj supruzi ne ispovijedaju istu vjeru treba izbjegavati. Zato i Abraham nije htio da se njegov sin povezuje s tuđinkom (usp. Post 28,1s).⁷⁸

Osim toga treba reći da je ženidba s nevjernikom nevaljana, »jer kako se može reći da je ženidba ono, gdje nema sloge u vjeri. Budući da molitva mora biti zajednička, kako može između oprečnih u pobožnosti biti zajednička ženidbena ljubav?«⁷⁹ Takva ženidba nije od Boga, ne povezuje se po Božjem sudu. Budući da zakon zabranjuje takvu ženidbu, manjka nužni sklad, i »gdje nema sklada, borba je i razmirica, a to nije od Boga, jer Bog je ljubav (usp. 1 Iv 4,8)«. ⁸⁰ Samsonov primjer opominje kako je dražest žene često prevarila i snažnije muževe i učinila da su se odrekli vjere.⁸¹

76 Usp. isti, tamo, knj. 1, br. 43–44, 28–29.

77 Usp. isti, *Epist.* 60, br. 3, ML 16, 1235. – Oni, koji se rode od dva brata, nazivaju se bratićima i sestrićima. Ako je jedan muški, a druga ženska, i koje se rode od brata ili sestre, jednako se nazivaju bratići.

78 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 84–85, CSEL 32/1, 555–557; *Epist.* 19, br. 2, ML 16, 1024–1025.

79 Isti, *Epist.* 19, br. 7, 1026.

80 Isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 2–3, CCL 14/4, 299.

81 Usp. isti, *Epist.* 19, br. 8–34, ML 16, 1026–1035.

Ništa manje nije pogibeljna ženidba, ako nevjernička strana samo radi ženidbe prigrli kršćansku vjeru, jer takvo prihvaćanje, ako se učini, ponajčešće se čini samo izvanjskim činom.⁸² No kad se radi o ženidbi nevjernika od kojih se jedan obrati vjeri, Apostol doduše veli: »Ako li se nevjernik hoće rastaviti, neka se rastavi« (1 Kor 7,15); ali ujedno nije će da je po božanskom zakonu da se bilo koja ženidba rastavlja (usp. rr. 10.12), a ni sam nije naredio, niti je dao vlast onome koji se rastavlja, nego mu to ne ubraja u krivnju.⁸³

Ženidba i crkvene službe

Sv. Biskup prima u crkvene službe muža jedne žene, a taj se, pošto je primljen u službu, mora suzdržati od tjelesnog općenja sa ženom, a pogotovo od nove ženidbe.⁸⁴ Sv. Ambrozije pobija mišljenje, prema kojem se, prigodom primanja u crkvenu službu, ne broje ženidbe sklopljene prije krštenja nego samo ženidbe koje je netko sklopio poslije krštenja: »Mnogi tako dokazuju da se radi o mužu jedne žene koju ima poslije krštenja time što krštenje briše nedostatak koji je sa sobom nosio smetnju. Čitav se život i svi grijesi ispiru u krštenju; tako da ako je tko okaljao svoje tijelo s veoma mnogima, s kojima se nije združio nikakvim zakonom ženidbe, sve mu se to kao grijeh oprašta: ali ženidbe se ne razrješuju, ako ih je tko sklopio više puta: krštenjem (*lavacro*) se naime uklanja krivnja, a ne razrješuje se ženidba: ženidba nema nikakve krivnje, nego ona je zakon: ono, dakle, što je po zakonu, to se ne oprašta kao da je krivnja: nego ostaje kao zakon.«

Zato je i Apostol postavio zakon govoreći: »Ako je tko bez zlodjela, jedne žene muž.« Onoga dakle tko je bez zlodjela, a jedne je žene muž, obvezuje zakon primanja svećeništva: a onaj koji je drugi put sklopio ženidbu, nije doduše kriv kao da se je okaljao, ali je lišen povlastice svećeništva.⁸⁵ Kako može tješiti udovicu, časteći je i sokoliti je da drži mužu vjernost koju sam nije očuvao svojoj prijašnjoj supruzi?⁸⁶ I koja bi razlika bila između naroda i svećenika, ako bi ih obvezivali isti zakoni, a život svećenika mora biti mnogo savršeniji, kao što je i savršenija milost, jer onaj tko svojim zapovijedima obvezuje druge, mora i sam u sebi obdržavati zakonite zapovijedi.

Preljub je prekršaj protiv ženidbenoga prava

Preljubom se krše prava sklopljene ženidbe, oskvrnjuje se tuđa bračna postelja i krši se zakon.⁸⁷ Preljubnicom se naziva i crkvena zajednica koja nije združena zakonitom Kristovom ženidbom.⁸⁸

82 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 62, 1257.

83 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 8, CCL 14/4, 301.

84 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 62, ML 16, 1257.

85 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 62, ML 16, 1257.

86 Usp. isti, tamo, br. 64, 1257–1258; *De officiis ministr.*, knj. 1, gl. 50, br. 247, 104.

87 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 7, br. 59, CSEL 32/1, 541; gl. 2, br. 7, 507.

3. Svrhe ženidbe

Ženidba i rađanje djece

Bog je htio da se ljudski rod razmnoži, a budući da se to nije moglo ostvariti samo od jednoga, reče da nije dobro da čovjek bude sam. Zato je, zbog rađanja ljudskog potomstva, morala žena biti dodana mužu.⁸⁹ Bog nije ženu načinio iz iste zemlje, iz koje je načinio Adama, nego je načini iz Adamova rebra, da bismo znali da je u tijelu muža i žene jedna narav, jedan izvor ljudskog roda.⁹⁰ Zato je žena dobra pomoćnica za rađanje ljudskog sastava.⁹¹ Kada sv. Naučitelj govori o ženidbi, spominje rađanje djece, kao nešto što je uzajamno povezano nekim naravnim i nerazdvojivim vezom.⁹² Potomstvo je Božji dar (*munus Dei*), nagrada ženidbe (*coniugii praemium*), plaća vojničke ženidbene službe (*stipendia militiae coniugum*)⁹³ i milost vjenčanja (*gratia nuptiarum*).⁹⁴ Tko osuđuje tjelesno združenje, osuđuje i djecu i po nizu nasljeđivanja društvo ljudskog roda.⁹⁵ U ženidbama se nalaze potpore nasljeđivanja:⁹⁶ rađaju se naime zakoniti baštinici očinskih dobara.⁹⁷ smatra se da udata žena zakonito rađa.⁹⁸ Uredna uporaba ženidbe služi toj svrsi.⁹⁹

Ženidba i požuda (concupiscentia)

Izvorna, nepatvorena ženidba već je od svojih početaka bila više–manje osporavana. Glavni izvor nereda u čovjekovu osobnom i društvenom životu je požuda: požuda očiju, požuda tijela, oholost života. To je tako bilo od početka, a i danas je, i to sve do stupnja da je ženidba u najvećoj većini slučajeva obzviježena i okaljana. Oholost života potiče čovjeka da se ne podvrgava Božjem zakonu; požuda tijela potiče čovjeka da mimo reda i protiv reda koji je odredio Bog teži za sjetilnim bludnim užiticima; požuda očiju potiče čovjeka da, zanemarujući nadnaravna, vječna dobra, teži prema prolaznim i propadljivim dobrima, koja pretpostavlja nadnaravnim, vječnim dobrima.

88 Usp. isti, *Epist.* 20, br. 19, ML 16, 1042.

89 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 10, br. 47, CSEL 32/1, 305.

90 Usp. isti, tamo, br. 48, 306.

91 Usp. isti, tamo, gl. 11, br. 51, 307; *De Inst. virg.*, gl. 3, br. 24, ML 16, 325.

92 Usp. isti, *De Noe*, gl. 21, br. 76, CSEL 32/1, 467–468; *De Abrah.*, knj. 1, gl. 3, br. 19–20, 515–516; *Exp. Evang. Luc.*, knj. 1, br. 43–45, CCL 14/4, 28–29; *De Sacramentis*, knj. 4, gl. 4, br. 17, CSEL 73, 53; *De Virginitate*, gl. 6, br. 32, ML 16, 287.

93 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 1, br. 30, CCL 14/4, 21; br. 45, 29.

94 Usp. isti, tamo, knj. 2, br. 2, 31.

95 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 7, br. 34, ML 16, 209.

96 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 37, CCL 14/4, 310

97 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 3, br. 19–20, CSEL 32/1, 515–516; gl. 7, br. 65, 544–545.

98 Usp. isti, *De Inst. virg.*, gl. 6, br. 42, ML 16, 331.

99 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 1, br. 43–44, CCL 14/4, 28.

Jedna od svrha ženidbe svakako je i uredno, zakonito stišavanje tjelesne požude. No sama ženidba ne može riješiti sve čovjekove požudne težnje, jer te su težnje ponajčešće neuredne i nezakonite. Supruzi moraju obdržavati ženidbene zakone i postojano se redovitom molitvom utjecati Bogu za pomoć. Zakonita ženidba Božje je uređenje, koje sa sobom nosi sve duhovne, nadnaravne milosti, koje su ženidbenim drugovima potrebne da svoju ženidbu očuvaju u čudorednoj čistoći, a s čovjekove se strane traži suradnja s Božjom milošću za vjernost čudorednim zahtjevima.

Požuda je izvor ljudske krhkosti

Stvoritelj svijetu, poznavajući raznovrsne osjećaje pojedinih ljudi, nagradama je doduše pozivao na vrlinu, no ipak ljudsku slabost nije obvezao vezama i zapovijedima očuvanja djevičanstva, nego je dopustio ženidbu kao ustuk protiv nesuzdržljivosti.¹⁰⁰ Groznica putenosti liječi se ženidbom:¹⁰¹ žar požude mora se ženidbom obuzdavati.¹⁰² Tko svoju djevicu ženidbom poveže, dobro čini služeći se tim lijekom zbog zamke.¹⁰³

Za sv. Ambrozija je neprijeporno da je udovoljavanje požudi grijeh, a bilo kakvo pribavljanje spolnih užitaka ne samo da nije nikakva ljudska dobrobit za kojem je dopušteno izravno težiti, nego je šteta, grijeh, koji treba osuditi i izbjegavati.

Ženidba je dovoljan ustuk požudi

Iz ovoga se izvodi jednakost između muža i žene s obzirom na ženidbene stvari, »budući da izvan svoje ženidbe ni muž ni žena ne smiju tjelesno općiti s drugima«. ¹⁰⁴ A zakonito spajanje tjelesa samo je ono koje se vrši sa svojim suprugom na prirodan način (*secundum naturam*).¹⁰⁵ Sv. Apostol i u ženidbama uči umjerenost (*temperantia*) (usp. 1 Kor 7,5) tako te je i u ženidbi kao neki nesuzdržljivi preljubnik onaj tko se ogrješuje o apostolski zakon,¹⁰⁶ dok pohvalu zaslužuje onaj tko ne popušta požudi,¹⁰⁷ a to je pokazao Noa u vrijeme potopa.¹⁰⁸ Vršenje tjelesnog ženidbenog združenja ne ide zajedno s pokorom.¹⁰⁹ Muž koji se sa ženom združuje u vrijeme trudnoće, zaslužuje prijekor.¹¹⁰

100 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 2, br. 12, ML 16, 238; gl. 13, br. 79, 259; *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 24, 206; *Epist.* 62, br. 3, 1173; 63, br. 39, 1251.

101 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 4, br. 63–64, CCL 14/4, 128–129.

102 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 6, br. 31, CSEL 32/1, 589.

103 Usp. isti, tamo, knj. 1, gl. 7, br. 59, 540; *Exhort. virg.*, gl. 7, br. 46, ML 16, 365.

104 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 11, br. 78, CSEL 32/1, 630–631.

105 Usp. isti, tamo, br. 91, 638.

106 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 32, ML 16, 1249; *Exp. Evang. Luc.*, knj. 8, br. 37, CCL 14/4, 311.

107 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 32, ML 16, 1249.

108 Usp. isti, *De Noe*, gl. 21, br. 76, CSEL 32/1, 467–468.

109 Usp. isti, *De Paenitentia*, knj. 2, gl. 10, br. 96, izd. FALLER, Otto, CSEL 73, 201.

110 Usp. isti, *Exp. Evang. Luc.*, knj. 1, br. 44, CCL 14/4, 28–29.

Ženidba i uzajamna pomoć (mutuum adiutorium)

Ženidba pruža, može se reći, bitnu pomoć za rađanje djece i za zakonito stišavanje požude. U tom je smislu ženidba neko prirodno savršenstvo. Bog je naime rebro uzeto iz Adama ugradio u ženu jer u mužu i ženi stoji kuća i izgleda da je neko savršenstvo. Tko je bez žene, osjeća se kao da je bez kuće.¹¹¹ Bez žene čovjek nema pohvale, u ženi se hvali.¹¹²

Ženidba pruža kućnu zaštitu, pomoć prirode, utjehu.¹¹³ Ženi koja je načinjena da bude pomoć mužu, potrebna je muška zaštita.¹¹⁴ Žena je neka subaštinica života i opće zajedništvo naravi,¹¹⁵ bračni drug života i subaštinica milosti,¹¹⁶ družica pobožnosti i vjere.¹¹⁷ Ženidba donosi slast (*suavitas*)¹¹⁸ i užitke koji se dobivaju iz tjelesnog združenja i zajedništva sa ženom.¹¹⁹

Ženidba je najbolja prigoda duhovne nadnaravne pomoći, kojom supruzi mogu biti uzajamno jedan drugomu korisni i posebnom obvezom moraju to biti.¹²⁰ Muž mora oštrinu svoje naravi suspregnuti promatranjem ženidbe,¹²¹ a oboje treba da svoje zadaće ispunjaju u ljubavi.¹²²

4. Ženidba, djevičanstvo i suzdržljivost

Sv. Ambrozije napisao je barem pet rasprava o djevičanstvu i suzdržljivosti i to takvom rječitosti i vještinom da ga s pravom nazivaju učiteljem djevičanstva. Spis *Djevice (De Virginibus)* ima tri knjige i posvetio ga je sestri Marcelini. U knjizi *Djevičanstvo (De Virginitate)* odgovara na prigovore koji su se iznosili protiv spisa *Djevice*. Osim toga, sastavio je spise *Pouka djevice i vječno djevičanstvo svete Marije (De institutione virginis et sanctae Mariae virginitate perpetua)*, *Pobudnica za djevičanstvo (Exhortatio virginitatis)* i *Udovice (De Viduis)*.¹²³

Neki su mu prigovarali da pretjeruje u preporuci čistoće i suzdržljivosti, no on se nije dao pokolebati: »Kamo sreće da mogu odvratiti one koje se kane udati! Kamo sreće da mogu zamijeniti plameni ženidbeni pokrivač po-

111 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 11, br. 50, CSEL 32/1, 307.

112 Usp. isti, *De Inst. virg.*, gl. 3, br. 22, ML 16, 325.

113 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 2, br. 12, 355; *De Viduis*, gl. 9, br. 52, 250.

114 Usp. isti, *De Paradiso*, gl. 4, br. 24, CSEL 32/1, 280.

115 Usp. isti, *Exp. Ps. 118*, Lit 15 Samech, br. 16, CSEL 62, 338.

116 Usp. isti, *Epist. 63*, br. 107, ML 16, 1270.

117 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 5, br. 37, CSEL 32/1, 530.

118 Usp. isti, tamo, gl. 2, br. 6, 506

119 Usp. isti, *De Noe*, gl. 21, br. 76, 468.

120 Usp. isti, *De Sacramentis*, knj. 6, gl. 5, br. 21, CSEL 73, 80–81; *De Off. min.*, knj. 1, gl. 28, brr. 134–135, ML 16, 67–68; *De Viduis*, gl. 11, br. 69, 255.

121 Usp. isti, *Hexaameron*, knj. 5, gl. 7, br. 19, CSEL 32/1, 154.

122 Usp. isti, *De Cain et Abel*, knj. 1, gl. 10, br. 46, 376.

123 Usp. CAYRÉ, F.A.A., *Patrologie I*, 602–603.

božnim pokrivačem nedužnosti! Zar je nedostojno da se posvećene djevice ne odvedu od presvetih žrtvenika na svadbu? I zar da onima koje smiju izabrati zaručnika ne bude dopušteno da radije izaberu Boga?»¹²⁴ Promatranje djevičanstva uvelike pomaže da se što bolje upozna ženidba, njezina dobrota i vrijednost. Gdje se ne cijeni djevičanstvo, ne cijeni se ni ženidba, a to se, na žalost, izobilno potvrđuje stoljetnim iskustvom. Djevičanstvo nije jedna od zapovijedi, nego se nalazi među savjetima. Ono što je milost, ne zapovijeda se, nego je poželjno i više je izbor nego podjarmljenost.¹²⁵

U Novom zavjetu djevičanstvo ima prednost

Djevičanstvo je zaslužilo da ga Krist izabere, da bude tjelesni hram Božji, u kojem se je tjelesno nastanila punina božanstva (usp. Kol 2,9). U djevici Krist nalazi ono što hoće da bude njegovo, da uzme sebi. Po mužu i ženi tijelo je izbačeno iz raja, po djevici se povezuje s Bogom.¹²⁶ Sv. Pavao počinjući od uvjeravanja u prilog suzdržljivosti, silazi do lijekova za nesuzdržljivost.¹²⁷ Sv. Naučitelj postojan je u promicanju djevičanstva: »Ženidba je vrijedna poštovanja, ali je vrjednija poštovanja neporočnost, cjelovitost: jer 'i tko ženidbom povezuje svoju djevicu, dobro čini; a tko ne povezuje, bolje čini' (1 Kor 7,38). Ono što je dobro, ne treba izbjegavati; ali ono što je bolje, treba izabrati. Tako se, dakle, ne nameće nego se više cijeni. I zato dobro reče Apostol: 'Glede djevica nemam Gospodinove zapovijedi, nego dajem savjet' (1 Kor 7,25). Zapovijed se naime daje podložnicima, a savjet se daje prijateljima. Gdje je zapovijed, tu je zakon; gdje je savjet, tu je milost. Zadaća je zapovijedi da povuče k naravi; zadaća je savjeta da pozove na milost.«¹²⁸ Djevica je Kristova zaručnica.¹²⁹

Uspoređivanje ženidbe i djevičanstva

Ženidba je hrana bolesnih, dobra je i ne treba je kuditi; a djevičanstvo je hrana jakih, vrijedno divljenja, vječno, slava čistoće.¹³⁰ Djevice su anđeli među ljudima, ne osjećaju bijedu tijela, ne znaju za ropstvo, očuvane su od zaraze svjetovne misli, umom svojim bave se božanskim stvarima i kao da

124 Isti, *De Virginitate*, gl. 5, br. 24–26, ML 16, 286.

125 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 3, br. 17, ML 16, 356; *De Viduis*, gl. 13, br. 75, 257–258; br. 81, 259–260.

126 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 33, 1249–1250.

127 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 13, br. 79, 259.

128 Isti, tamo, gl. 12, br. 72, 256.

129 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 5, br. 22, 205; gl. 7, br. 36–37, 209–210; gl. 8, br. 51, 213–214; knj. 2, gl. 2, br. 16, 222; gl. 6, br. 40–41, 230; knj. 3, gl. 1, br. 1, 231–232; *De Viduis*, gl. 13, br. 81, 259–260.

130 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 24, 206; gl. 7, br. 35, 209; *De Virginitate*, gl. 6, br. 29, 287; *Epist.* 63, br. 39, 1251.

su svukle tjelesnu nemoć.¹³¹ Žena se, istina, hvali plodnim rađanjem, ali što ih je više rodila, to se je više namučila. Broji utjehe djece, ali broji i neprilike. Udaje se i plače, začinja, zatrudni, rađa i boluje. Plodnost počinje dakako donositi više smetnje nego ploda. Slatki zalog počinje od pogibelji i prestaje u pogibeljima. Ima majka baštinike, ali umnožava bolove.¹³² Samo djevičanstvo može čovjeku dati slobodu. Ona koja se udaje, svojim se novcem prodaje u ropstvo. Čini se da su u boljem položaju ratni zarobljenici nego ženidbe: u zarobljenicima kupuje se robov rad, u ženidbi se plaća ropstvo. Udavača se opskrbljuje zlatom plaćanja, i prosuđuje se po količini zlata.¹³³ Supruzi se nastoje i žele jedno drugome svidjeti: blaženija je ona koja se nastoji dopasti samo Bogu.¹³⁴ Djevičanstvo se uspoređuje s vinogradom u zdravom podneblju: a ženidba s rasadnicima povrća u kojima je često smrznuto.¹³⁵ Djevičanstvo je lagan oblak; a ženidba je gusti oblak. Djevičanstvo je ono istinito u čovjeku, što ostaje, ako ne zahvati promjena; a ženidba obično donosi oduzimanje djevičanstva. Žena »gubi ono što je njezino, kad se s njom pomiješa tuđe. Ono je naime istinito što smo rođenjem, a ne ono u što se promijenimo; što smo od Stvoritelja primili, a ne ono što smo preuzeli tjelesnim združenjem (...) kakve je sam saznao, a ne kakve čini upotreba ovoga svijeta.«¹³⁶ Osim toga djevičanstvo je bolje od ženidbe zbog koristi i nagrade.¹³⁷ Međutim, onaj tko odabire ženidbu ne prezire djevičanstvo; a i odabiranje djevičanstva zbog prezira ženidbe, vrijedno je osude.

Primjeri obdržavanja djevičanstva

Adam i Eva dok su bili u raj, ostadoše djevac i djevica. No, pošto je Adam izbačen iz raja, upoznao je Evu svoju ženu.¹³⁸ Blažena Djevica Marija lagan je oblak (usp. Iz 19,1), koja nije znala za ženidbene terete.¹³⁹ Sv. Apostol bježi od ženidbenog veza da bude povezan s Kristom Isusom. Da je bio navezan na ženidbeni suživot, ne bi bio mogao doprijeti do tolike milosti svojega apostolata.¹⁴⁰

131 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 4, br. 19, ML 16, 357.

132 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, brr. 25–26, 206–207.

133 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 4, br. 23, 358; *De Viduis*, gl. 13, br. 81, 259–260.

134 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 3 Gimel, br. 32, CSEL 62, 59.

135 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 5, br. 29, ML 16, 360.

136 Usp. isti, tamo, gl. 6, brr. 34–35, 361.

137 Usp. isti, tamo, gl. 7, br. 46, 365.

138 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 6, br. 36, ML 16, 361–362.

139 Usp. isti, tamo, gl. 5, br. 31, 360; *De Inst. virg.*, gl. 13, br. 81, 339.

140 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 4, br. 22, ML 16, 358.

Hijerarhijski sklad ženidbe i djevičanstva

Ženidba i djevičansko prijateljski se slažu i ne bore se jedno protiv drugoga, jer »nema djevičanstva ako nema odakle da se rodi«. ¹⁴¹ No, djevičanstvo ipak ima prvenstvo, koje sv. Naučitelj brani i promiče protiv Jovinijana. Jovinijan i njegovi sljedbenici ne priznaju nikakvu milost djevičanstva; ne obdržavaju nikakav red čistoće, žele ukinuti razne stupnjeve zasluga. ¹⁴² Pretvaraju se kao da slave ženidbu, a kakva to može biti slava ženidbe ako djevičanstvo nema nikakve slave? Prije je ono što smo rođenjem postali, nego ono što smo sami od sebe učinili, i mnogo je odličnije otajstvo Božjega djela, nego ono što je lijek za ljudsku krhkost. Opravdano se hvali dobra žena, ali bolje je hvaliti pobožnu djevicu. Po ženi je nadošla briga, a po djevici se ostvarilo spasenje. ¹⁴³

Sv. Naučitelj s posebnim negodovanjem i žestinom prekorava one koji ljude odvrćaju od čuvanja djevičanstva: »Što dakle žele ovi koji nastoje izopačiti one, koje je Apostol predobio (...) te tvrde (...) da treba da se djevice udaju, da rađaju djecu; jednako potiču i udovice da opet ponove ono, što su jednoć zlo iskusile združujući se s mužem, premda bi se mogle suzdržati, i tvrde da se takve koje ne žele ponovno vršiti združenje varaju. Što dakle? Zar da svučemo čovjeka i obučemo se u stoku: i da svukavši Krista, zar da obučemo đavolsku kabanicu?« ¹⁴⁴

Sv. Ambrozije pobija prigovore i poteškoće protiv izabiranja i očuvanja djevičanstva. Nastojanje da se odabere i očuva djevičanstvo nije ni nepošteno, ni novo, ni nekorisno: »Kada su se zbog djevice vodili ratovi? Tko je ikada zbog djevice bio ubijen? Takva nedjela nastaju od ženidaba tako da ubijaju ženina preljubnika, da otimača napadaju ratovima. To je za državu uvijek bilo štetno. Za posvećenu djevicu nitko nije osuđen: jer čistoću ne održava kazna, nego je povećava bogoljubnost i čuva vjera.« ¹⁴⁵

Sv. Naučitelj dalje pokazuje da njegovanje djevičanstva ne škodi prirastu ljudskoga roda, jer ondje gdje ima malo djevice, ima i manje ljudi. U Crkvi Istoka i Afrike mnogo više djevice svake godine zavjetuju redovnički život nego što se na Zapadu rodi. Ako pak netko djevičanstvo smatra nekorisnim, neka zabrani da žene budu čestite, jer nesuzdržljive mogu češće rađati. ¹⁴⁶

141 Isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 7, br. 35, 209.

142 Usp. isti, *Epist.* 62, br. 2, 1172.

143 Usp. isti, tamo, br. 3, 1172–1173. – O Jovinijanu vidi više u: Sv. Siricije, *Epistola 7 synodica ad Ecclesiam Mediolanensem adversus Iovinianum haereticum eiusque socios ab Ecclesiae unitate removendos*, brr. 3–4, ML 13, 1171 i sv. Jeronim, *Adversus Iovinianum libri duo*, u ML 23, 221–352.

144 Isti, *Epist.* 63, br. 22, ML 16, 1247.

145 Isti, *De Virginitate*, gl. 7, br. 35, 288–289.

146 Usp. isti, tamo, gl. 7, brr. 36–37, 289.

Promicanjem djevičanstva ne množe se i ne povećavaju teškoće mladima da nađu ženu. Tko je tražio ženu a da je nije našao? Pomno treba razvidjeti, tko su ovi, koji se toliko zalažu za odbacivanje djevičanstva: »Jesu li to oni koji imaju žene, ili oni koji ih nemaju? Ako oni koji imaju ženu, ne moraju se bojati: jer njihove žene ne mogu više biti djevice. Ako oni koji nemaju ženu, neka ne misle da im se nanosi nepravda, kao da se djevice neće udati samo za njih. Ili možda očevi zabrinuti za udaju kćeri teško podnose da se djevice posvećuju? Ni oni se nemaju čega bojati ako djevice slijedi savjet. Što bude manje onih koje se ne opredjeljuju za čuvanje djevičanstva, njihove će brže biti izabrane za udaju!«¹⁴⁷

5. *Ženidba i stjecanje vrlina*

Ženidba je jedan od putova spasenja.

Bog je pokazao mnogo putova da svatko slobodno pođe onim putem koji smatra da je za nj prikladan. Djevičanski put je uzvišen i mučan i zahtijeva snažnije ljude. Udovički put nije tako težak, no ipak je neravan i grub i traži opreznije ljude. Ženidbeni put ravan je i izravan, ali dužim zaobilazanjem dolazi do naseobine svetaca, i tim putem ide najveća većina ljudi.¹⁴⁸

Njiva Crkve plodna je, sad proljetnim cvijetom djevičanstva, sad moćnom ozbiljnošću udovištva, sad opet obilujući plodovima ženidbe.¹⁴⁹ Tako se razlikuje i trostruka vrlina čistoće: jedna je ženidbena, druga je udovička, a treća je djevičanska. Nijednu od ovih ne treba tako promicati da se ostale isključe. »U ovom je veličanstvena stega Crkve da ima one kojima daje prednost; a nema one koje bi zabacivala.«¹⁵⁰ »Neka, dakle, nitko, tko je izabrao ženidbu, ne kudi djevičanstvo; ili tko slijedi djevičanstvo, neka ne osuđuje ženidbu. Zastupnike koji se protive ovom mišljenju već davno je Crkva osudila, one naime koji se usudili zabraniti ženidbeno tjelesno združenje.«¹⁵¹

147 Usp. isti, tamo, br. 38, 289.

148 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 40, ML 16, 1251.

149 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 14, br. 83, 260; *De Virginitate*, gl. 6, br. 31, 288.

150 Isti, *De Viduis*, gl. 4, br. 23, 241–242.

151 Isti, *De Virginitate*, gl. 6, br. 31, 288. – Prema gnostiku Marcionu, ženidba potječe od đavla (usp. KLEMENT ALEKSANDRIJSKI, *Stromata*, knj. 3, gl. 6, br. 49, 1, GChS /Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, herausgegeben von der Kirchenväter–Commission der Königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Leipzig 1897ss/ 15, str. 218); Prema Tacijanuu ženidba je izopačenost i bludnost (usp. Sv. IRENEJ, *Adversus haereses*, knj. 1, gl. 28, br. 1, MG 7, 689–692) i preljub (usp. Sv. EPIFANIJE, *Panarion, Haeresis 46 Contra Tatianos*, br. 2, 1–3, GChS 31, str. 205) i đavlov pronalazak (usp. KLEM. ALEKS., *Strom.*, knj. 3, gl. 12, br. 82, 1, GCS 15, str. 233).

Ženidba i nastojanje da se provodi Bogu mio život

Sv. Ambrozije razmatra teške slučajeve koji se mogu pojaviti u čovjekovu životu, a u kojima se od pojedinca zahtijeva velika vrlina ne samo na putu težnje za savršenstvom nego i na putu ostvarenja spasenja. Krist Gospodin zahtijeva od nas da usvojimo ljubav prema svojim neprijateljima, a Božje neprijatelje da mrzimo, makar da smo s njima čvrsto povezani kao, primjerice, s roditeljima, djecom ili ženidbom i rodbinstvom.¹⁵²

Primjer Abrahama, koji je zbog bogoljubnosti pošao s lijepom ženom u Egipat i njezinu je stidljivost izvrkao pogibelji, pokazuje da Bogu moramo dati prednost pred svima.¹⁵³ Zbog štovanja Boga, koje treba da i supruzi iskazuju, moraju se izbjegavati ženidbe s nevjernicima.¹⁵⁴ Supruzi koji nastoje oko stjecanja vrlina, lakše će nositi teškoće koje se mogu pojaviti u ženidbenom životu.¹⁵⁵

6. Ženidbene sjene

Sv. Ambrozije preuzima način postupanja koji su u to doba usvajali i drugi veliki pisci četvrtog stoljeća kao, primjerice, sv. Bazilij, sv. Grgur Nazijanski, sv. Grgur iz Nysse, sv. Ivan Zlatousti, koji su braneći čestitost ženidbe, neumornim trudom promicali dobrobit djevičanstva i davali mu prednost. U starijih latinskih pisaca u toj se stvari ističu Tertulijan, sv. Augustin i sv. Jeronim. Pisci, naime, nastoje pokazati da je ženidba doduše put spasenja i da su svi naponi koji se ulože s pravom nakanom, plodni za vječni život, no, ipak, da donose mnogo oskudnije plodove od onih koje donosi nastojanje oko djevičanstva. Opisivanjem i iznošenjem ženidbenih teškoća, muka i gubitaka (šteta) žele reći vjernicima: evo, uz jednake napore koje ulažete u svojem ženidbenom životu, ubrat ćete bolje i obilnije plodove, izaberete li put suzdržljivosti. Ženidba je zbog raznovrsnih razloga ograničena u svojoj dobroti: Ženidbeno općenje prevladalo je istom poslije grijeha praroditelja čovječanstva. Sv. Ambrozije sokoli djevice da nasljeđuju Adama i Evu kakvi su bili u raju, prije nego što su sagriješili.¹⁵⁶

Ženidba obično donosi gubitak djevičanstva.¹⁵⁷ One stvari, koje su u ženidbi dopuštene, pobuđuju sramežljivost: »Premda je ženidba dobra, ipak u njoj ima nešto čega se i sami supruzi stide.«¹⁵⁸

152 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 15 Samech, br. 15, CSEL 62, str. 338; brr. 16–17, 338–339.

153 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 2, br. 9, CSEL 32/1, str. 509.

154 Usp. isti, tamo, gl. 9, br. 84, str. 556.

155 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 18 Sade, br. 6, CSEL 62, str. 399.

156 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 6, br. 36, ML 16, 361–362; *Epist.* 63, br. 33, 1249–1250.

157 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 6, br. 35, 361.

158 Isti, tamo, br. 36, 362.

Muke od djece – Ženidbenog se združenja treba kloniti kao tereta bijede. Zakon je naime prisilio ženu da u mukama i u žalosti rađa djecu.¹⁵⁹ Žena spozna je teret svoje osude i izvršava zadaću kaznenoga stanja.¹⁶⁰ Muke proizlaze kako iz plodnosti, tako i iz neplodnosti i zbog gubitka djece.¹⁶¹

Muke koje proizlaze iz obveza koje nameće ženidbena vjernost – Ženidba uvodi teške terete i kamate mučne povezanosti.¹⁶² Ženidba je sveza (*vinculum*)¹⁶³ i ropstvo (*servitus*), jer supruzi nemaju vlasti nad svojim tijelom¹⁶⁴ i zbog umjerenog jarma (*temperanti iugo*) nije dopušteno izvući glavu kada treba služiti neumjerenosti drugoga supruga. Ako je dobra ženidba ropstvo, što li je naopaka ženidba kada se supruzi ne mogu uzajamno posvetiti, nego upropastiti.¹⁶⁵

Muke koje proistječu iz nerazrješivosti ženidbe povezane s krhkošću ili zloćom ženidbenih drugova – Sv. Naučitelj sokoli muža na snošljivost, strpljivost i na čuvanje zajedničkog života sa ženom: »Ne otpuštaj, dakle, žene, da ne osporiš Bogu da je začetnik tvogjeg ženidbenog spajanja, jer, ako već moraš podnositi i ispravljati ponašanje tebi strane osobe, mnogo više treba da podnosiš ženino ponašanje.¹⁶⁶ Žena, ponajčešće prevarena zmijinim zasjedama, pokušava uznemiriti mužev duh i otac često ismijava djetetovu vjeru, a muž predbacivanjima obasipa ženinu pamet.¹⁶⁷

Muke koje nastaju iz ženina nastojanja da se sviđi suprugu – Mnoge žene postaju žrtve bezbrojnih bezumnosti, dok se boje da se neće sviđjeti muževima, zato nastoje što više preurediti svoje lice da više nije njihovo prirodno, da bi se tako što više sviđjele mužu. U tom slučaju, mužu se ustvari sviđa ne prava njegova žena, nego ona koja se je sama preuredila u 'lijepu'. Tim uljepšavanjem lica, 'preljubom lica', namjerava navesti muža na 'preljub čistoće', to jest da voli 'uljepšanu', drugu, a ne onu svoju kakva je po prirodi. I dok se žene boje suprugova suda, objavljuju svoj.« »Prije se naime izjašnjava o sebi ona koja želi mijenjati ono što ima od rođenja. Tako, dok se drugima nastoji sviđjeti, prije se sama sebi ne sviđa. Kojeg da nepristranijeg suca tražimo tvoje nakaznosti, nego što si ti sama, koja se bojiš da te drugi vide takvu kakva si po prirodi! Ako si lijepa, što skrivaš svoj rođeni lik? Ako nisi lijepa, što sama sebi lažeš da si lijepa, ne vodeći računa o svojoj savjesti, a ni o tuđoj zabludi? On naime drugu ljubi ne tebe, ti se dru-

159 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 13, br. 81, ML 16, 259–260; *De Inst. virg.*, gl. 17, br. 109, 346; *Exhort. virg.*, gl. 7, br. 42, 364.

160 Usp. isti, *De Inst. virg.*, gl. 4, br. 29, 326.

161 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 15, br. 86–87, 261–262; *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 25–26, 206–207; *Exhort. virg.*, gl. 6, br. 34, 361.

162 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 4, br. 18, CSEL 32/1, 577.

163 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 11, br. 69, ML 16, 255; *Epist. 62*, br. 3, 1172–1173.

164 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 4, br. 20–21, 23, 357–358.

165 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 11, br. 69, 255.

166 Isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 8, br. 4, CCL 14/4, 299.

167 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 21 Sin, br. 18, CSEL 62, 484.

gomu želiš svidjeti. I središ se ako ljubi drugu onaj koji se na tebi uči činiti preljub? Opaka si učiteljica svoje nepravde.«¹⁶⁸ Isprepliće sebi okove pameti, tko se tjeskobno brine kako da se dopadne suprugu.¹⁶⁹

Štete, koje ženidba nanosi neprekidnoj molitvi – Prema sv. Pavlu, u ono vrijeme kada se supruzi služe tjelesnim sastajanjem, ne obavljaju molitvu:¹⁷⁰ zato se je sam Apostol suzdržao od ženidbe da bi se mogao posvetiti neprekidnoj molitvi.¹⁷¹ Ženidbeni drugovi ne mogu reći: »Baština je moja Gospodin« (Ps 72,26), jer traže kako da se svide jedan drugomu.¹⁷² Već samo stvaranje žene nagovijesta ovaj učinak ženidbe: »‘Tada Jahve, Bog pusti tvrd san na čovjeka te on zaspao’ (Post 2,21). Zatim, pošto Adam zaspao, ugradi Gospod Bog u ženu rebro, koje uze od Adama. Dobro, reče, ‘ugradi’ kad govori o stvaranju žene, jer u mužu i ženi kuća neka izgleda da je potpuno savršena. Koji je to tvrdi san, ako ne onaj časak kada namjeravamo sklopiti ženidbu, kao da naklanjamo i skrećemo svoje oči na kraljevstvo Božje i na neki san ovoga svijeta i časak zaspimo božanskim stvarima dok počivamo u svjetovnim.«¹⁷³

Izbor ženidbe često je neprimjeren. Majka, rasvijetljena svjetlom vjere, koja je naknadno upoznala izvrsnost djevičanstva, preporučuje svojim kćerima da poštuju djevičanstvo. Tako će u kćerima naći ono što je u sebi izgubila, djevičanstvo kćeri popraviti će njezine zablude. U tom slučaju neće se pokajati za ženidbu, pa iako se muževom smrću osjeća opljačkanom i potrebitom zaštite, ipak neće tražiti ničiju pomoć ako kćeri htjednu tako ostati.¹⁷⁴

7. Ponovno sklapanje ženidbe

Drugu ženidbu slobodno je sklopiti – Drugu ženidbu apostolske naredbe, dakako, ne osuđuju.¹⁷⁵ Dapače, sv. Apostol, kao dobar učitelj, onima, koji se ne mogu suzdržati, dopušta da se udaju, osobito mladim udovicama,¹⁷⁶ savjetujući za ustuk ženidbu, da one koje bi inače propale, ozdrave.¹⁷⁷ Sv. Naučitelj predlaže kako da se postupa, htjedne li se koja udovica udati: »Žene, ako se koja, izgubivši muža dok je još mlada, boji da će zbog svoje krhkosti upasti u zamku, i ako se želi udati, neka se uda samo u Gospodinu, tako da izbor muža predloži roditeljima, te se ne pokaže da je njezina težnja nasrtlji-

168 Isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 28, ML 16, 207; usp. *De Virginitate*, gl. 6, br. 33, 288.

169 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 3 Gimel, br. 32, CSEL 62, 59.

170 Usp. isti, *De Apologia prophetae David*, gl. 11, br. 56, CSEL 32/2, 337.

171 Usp. isti, *Exhort. virg.*, gl. 4, br. 23, ML 16, 358.

172 Usp. isti, tamo, gl. 6, br. 40–41, 363.

173 Isti, *De Paradiso*, gl. 11, br. 50, CSEL 32/1, 307; usp. *Exhort. virg.*, gl. 7, br. 50, ML 16, 366.

174 Usp. isti, tamo, gl. 4, br. 26–27, 358–359.

175 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 2, br. 10, ML 16, 237–238.

176 Usp. isti, tamo, gl. 1, br. 2, 235; *Epist. 63*, br. 39, 1251; *Hexaameron*, knj. 5, gl. 19, br. 63, CSEL 32/1, 187–188; *De Abrah.*, knj. 2, gl. 6, br. 31, 589.

177 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 2, br. 12, ML 16, 238; gl. 11, br. 68, 254.

vija ako sama sebi prisvoji izbor o svojoj ženidbi. Moralo bi biti tako da se više pokaže da muž nju traži, nego da ona traži muža. Neka prednjači u stidljivosti prije nego se uda, jer će je stidljivost više preporučiti za ženidbu.«¹⁷⁸

Sv. Ambrozije ne prikriva neku odvratnost od sklapanja druge ženidbe: »Ne zabranjujemo drugu ženidbu, ali je i ne savjetujemo. Jedno je naime promatranje krhkosti, a drugo je milost čistoće. Još više kažem, ne zabranjujemo drugu ženidbu, ali ne odobravamo često ponavljanje ženidbe.«¹⁷⁹

Druga ženidba slobodno se sklapa samo kad umre suprug – »Imaš li ženu, ne traži razriješenje, jer dok ti je žena živa, ne smiješ se s drugom ženiti.«¹⁸⁰ Sv. Naučitelj navodi Apostolove riječi koje jasno kažu da žena slobodno sklapa ženidbu, samo kada se udaje kad joj umre muž (usp. Rim 7,2s).¹⁸¹ Druga ženidba i ustrajnost u udovištvu – Prihvaćanje udovičkog života pitanje je savjeta, a ne zapovijedi. Naučitelj djevičanstva napisao je čitav spis kojim potiče na ustrajnost u udovištvu. Udovištvo nije baš lako. »Nijedan se čovjek nije usudio, kada se ni Pavao nije usudio da propiše zakon o obdržavanju udovištva.«¹⁸² Kao što djevičica, tako se ni udovici ne daje naredba, nego savjet: a savjet se ne daje samo jedanput, nego se često ponavlja (usp. 1 Kor 7,17s. 26.40).¹⁸³

Ukras ustrajnosti u udovištvu. Časno je čuvati vjeru preminulom suprugu.¹⁸⁴ »Nije izgubila muža koja obdržava čistoću, nije obudovjela ona koja nije promijenila ime muža.«¹⁸⁵ Takva udovica čuva neokaljanom ložnicu preminuloga supruga.¹⁸⁶ Veoma je neprikladno da udovica ponavlja svadbu ako ima djece koja su već odrasla do dobi za ženidbu.¹⁸⁷ Da udovica ustraje u udovištvu, potrebna joj je veoma velika vrlina da se odrekne užitaka koje je nekada uživala.¹⁸⁸ Sv. Ambrozije potiče udovice na ustrajnost. To čini pohvalom prihvaćanja udovištva, koje Apostol često preporučuje, a koje je učiteljica vjere i čistoće. A ako su progonitelji vjere bili i progonitelji udovištva: dakako da oni koji slijede vjeru, ne treba da udovištvo izbjegavaju kao mučenje, nego da ga obdržavaju kao nagradu.¹⁸⁹

Sv. Natpastir pobija prigovore i poteškoće koje se pokreću protiv ustrajanja u udovištvu: »Ne reci: 'Sama sam'. Čistoća traži samoću: stidljiva traži

178 Isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 91, CSEL 32/1, 562.

179 Isti, *De Viduis*, gl. 11, br. 68, ML 16, 254; br. 69, 255; gl. 9, br. 58, 252; gl. 15, brr. 88–90, 262.

180 Isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 7, br. 59, CSEL 32/1, 541; usp. *Exp. Ev. Luc.*, knj. 8, br. 4, CCL 14/4, 299.

181 Usp. isti, *Explan. Ps. 43*, br. 62, CSEL 64, 304–305.

182 Isti, *Hexaemeron*, knj. 5, gl. 19, br. 63, CSEL 32/1, 187.

183 Isti, *De Viduis*, gl. 14, br. 82, ML 16, 260; gl. 11, br. 68, 254.

184 Usp. isti, *De Off. min.*, knj. 2, gl. 6, br. 27, ML 16, 118.

185 Isti, *De Excessu fratris*, knj. 2, br. 13, izd. FALLER, Otto, CSEL 73, 258.

186 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 5, br. 31, ML 16, 244.

187 Usp. isti, tamo, gl. 9, br. 59, 252.

188 Usp. isti, tamo, gl. 1, br. 1, 235.

189 Usp. isti, tamo, gl. 14, brr. 84–85, 260–261.

skrovitost, nestidljiva sastanak. – ‘Imam posao’: Imaš i zagovornika. – ‘Bojim se protivnika’: Kod suca se za tebe zauzima Gospodin govoreći: ‘Siroti pomozite do pravde, za udovu se zauzmite’ (Iz 1,17). – ‘Moram zaštititi očevinu.’ Veća je očevina stidljivost kojom bolje upravlja udovica nego udata. Ako je sluga sagriješio: Oprosti mu, bolje je naime tuđu krivnju podnositi, nego svoju iznositi na vidjelo (...) ne optužuj Boga, ne optužuj bližnje, ako ti nedostaju pomoći: kamo sreće samo ako imaš volju. Ne govori da se brineš za djecu kojoj oduzimaš majku!«¹⁹⁰

Protiv postojanosti u obdržavanju udovištva ustaje veća teškoća pod izlikom da želi rađati djecu. Sv. Ambrozije razmatra tri slučaja: radi se, naime o udovici, koja ili nema djece, ili ih je imala, ali ih je izgubila, ili ih je imala i nije ih izgubila. Gleda li se na rađanje djece, nova se ženidba nikako ne savjetuje. Je li riječ o udovici koja nije imala djece, postavlja se pitanje: Ima li smisla htjeti ponovno iskušavati dosad uzaludno pokušanu plodnost? A ako je riječ o onoj koja je imala djece, ali ih je izgubila: Zar joj ne izgleda neprilično da grobovima djece opravdava ponavljanja ženidbenih saveza? Neće li i u ovom ponavljanju pretrpjeti ono što je do sada pretrpjela, i zar se ne straši novih grobova, i slika doživljenih gubitaka i šumora jadikovanja? A udovica koja ima djece: »Tebi govorim kćeri: Što namjeravaš? Što još tražiš strane baštinike kad već imaš svoje? Ne želiš djecu koju imaš: nego tražiš ropstvo koje nemaš (...) Djecu želiš rađati, ali ne buduću braću tvoje djece, nego njihove protivnike. Što, dakle, znači rađati drugu djecu ako ne pljačkati djecu koju imaš: kojima jednako otimaš i dužnosti rodbinske privrženosti i imovinski dobitak.«¹⁹¹ Sv. Naučitelj, da preporuča postojanost u udovištvu, poziva se na svijet živih bića, na golubicu¹⁹² i žestoko se snebiva nad onima koji su naučavali da se udovice moraju ponovno udati.¹⁹³

8. *Ženidba kao znamen (simbol)*

Sveti Ambrozije, slično kao prije njega Origen, a ponešto u njegovo vrijeme sv. Ivan Zlatousti, u ženidbi često vidi lik drugih stvarnosti.

Ženidba kao znamen jedinstva Krista i Crkve

Kada su poganski narodi obudovjeli, Krist ih zove u ženidbu, i oni spremno dolaze.¹⁹⁴ Crkva već u početcima svijeta zaručena u raju, predoznačena u potopu, naviještena po zakonu, pozvana po prorocima, dugo je čekala otku-

190 Isti, tamo, gl. 9, brr. 57–58, 251–252.

191 Isti, *De Viduis*, gl. 15, brr. 86–88, ML 16, 261–262.

192 Usp. isti, *Epist.* 63, br. 24, 1247; *Hexaemeron*, knj. 5, gl. 19, brr. 62–63, CSEL 32/1, 187–188.

193 Usp. isti, *Epist.* 63, brr. 22–23, ML 16, 1247.

194 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9. br. 92, CSEL 32/1, 562.

pljenje ljudi, ukras Evandjelja, dolazak ljubljenoga.¹⁹⁵ Krist je muž Crkve,¹⁹⁶ koji je Crkvu uveo u sva unutarnja otajstva, dao joj je ključeve zakonita združenja, kojima sebi otvara riznice znanja sakramenata.¹⁹⁷ Otajstvo Krista i Crkve nije tjelesno, nego duhovno: jer svatko tko je dobar u samoj ženidbi, povezan je ne ukrasom tijela nego vrline i u ženi ljubi čudorednost, a ne upotrebu ženidbe.¹⁹⁸ Združenje Krista i Crkve plodno je, bez muka koje prate plodnost u tjelesnoj ženidbi.¹⁹⁹

Ženidba u svetoj povijesti pralik je jedinstva Krista i Crkve – Ženidba praroditelja: Crkva koja je sabrana iz poganskih naroda, kojoj se proročki govori: »Zaboravi svoj narod i dom oca svoga!« (Ps 44,11), ostavila je roditelje radi muža, o kojem govori Ivan: »Za mnom dolazi čovjek koji je preda mnom jer bijaše prije mene« (Iv 1,30).²⁰⁰

Ženidba Izakova s Rebekom predoznačivala je veliko otajstvo u Kristu i Crkvi.²⁰¹ Jakov kao muž dviju žena predoznačivao je Krista, muža zakona i milosti,²⁰² a Rahela je bila pralik Crkve.²⁰³ Josip uzevši ženu od pogana – Kristov je pralik.²⁰⁴

Mojsijeva ženidba s Etiopljankom prikazuje otajstvo Krista i Crkve.²⁰⁵ Rahaba je po praliku razvratnica, po otajstvu je Crkva, »koja ne odbija združenje s mnogim tuđincima i što je povezanija s mnogima, to je čistija, neokaljana djevica, bez nabora, stidljivošću netaknuta, ljubavlju obična, čista ljubavnica, neplodna udovica, plodna djevica: ljubavnica, jer je posjećuju mnogi ljubavnici s dražima ljubavi, ali bez blata zlodjela: tko naime prijanja uz razvratnicu, jedno je tijelo: neplodna udovica, koja ne rađa dok je muž odsutan: dođe muž i rodio je ovaj narod i puk: plodna djevica koja je rodila ovo mnoštvo s plodom ljubavi, ali bez požude«.²⁰⁶ Veza Davida s Betsabejom, »otajstvo (...) u praslici, grijeh u povijesti: krivnja po čovjeku, otajstva po Riječi«.²⁰⁷ Blažena Djevica Marija pralik je Crkve, koja je neokaljana, ali udata.²⁰⁸

195 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 1 Aleph., br. 4, CSEL 62, 7.

196 Usp. isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 8, br. 9, CCL 14/4, 301.

197 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 1 Aleph., br. 16, CSEL 62, 16–17.

198 Usp. isti, *Explan. Ps. 37*, br. 27, CSEL 64, 156.

199 Usp. isti, *De Virginibus*, knj. 1, gl. 6, br. 31, ML 16, 208; *Exhort. virg.*, gl. 7, br. 42, 364.

200 Usp. isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 2, br. 85–86, CCL 14/4, 69–70; *De Inst. virg.*, gl. 3, br. 24, ML 16, 325; *De Paradiso*, gl. 14, br. 72, CSEL 32/1, 329–330.

201 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 1, gl. 9, br. 87, str. 558–559; *De Isaac et anima*, gl. 4, br. 7–8, str. 646–647; *De Spiritu Sancto*, knj. 1, gl. 16, br. 166, CSEL 79, 85–86.

202 Usp. isti, *De Iacob et vita beata*, knj. 2, gl. 5, br. 25, CSEL 32/2, 46; *De Apologia prophetarum David*, gl. 3, br. 11, str. 306–307.

203 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 15, br. 90, ML 16, 262; *De Virginitate*, gl. 14, br. 91, 303.

204 Usp. isti, *De Joseph*, gl. 7, br. 40, CSEL 32/2, 101.

205 Usp. isti, *Epist. 63*, br. 57, ML 16, 1255.

206 Isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 3, br. 23, CCL 14/4, 87–88.

207 Isti, tamo, br. 38, str. 96; usp. *De Apologia prophetarum David*, gl. 3, br. 14, CSEL 32/2, 308.

208 Usp. isti, *Exp. Ev. Luc.*, knj. 2, br. 7, CCL 14/4, 33; knj. 10, br. 134, str. 384.

Ženidba kao slika duhovnih jedinstava – Sjedinjenje Božje Riječi s ljudskom naravi,²⁰⁹ Riječi s dušom,²¹⁰ duše s tijelom,²¹¹ mudraca s mudročću²¹² – slično je ženidbenom jedinstvu.

Zaključak

Izjava sv. Pavla o ženidbi kao o velikom otajstvu (Ef 5,32) poslužila je sv. Ambroziju kao poticaj da se posluži pojmom duhovne ženidbe. Ono što je u ženidbi napose prikladno da bude podloga za sliku viših stvarnosti, po mišljenju sv. Naučitelja, jest: prisnost ženidbenog jedinstva, svetost, zakonitost, ugodnost koju donosi i čvrstoću koju ovo jedinstvo po sebi ima. A ustrojstvo ili unutarnji život ovog jedinstva zakonita je, duboka i trajna ljubav, čistoća sjedinjenja koju treba čuvati u vjernosti i zakonita plodnost kao plod i svrha sjedinjenja.

Iz opisa i izlaganja u kojima se sv. Naučitelj služi slikovitim značenjem ženidbe opravdano se izvodi, da je, uza sve sjene koje prate ženidbu, temelj na kojemu stoji znamen ili lik, njegov uzvišeni pojam o ženidbi.

IZVORI: Spisi sv. Ambrozija

De Abraham libri duo, izdao: SCHENKEL, Carolus, CSEL (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (...) Academiae Vindobonensis, 1866 ss) 32/1 (1896) stranice 499–638;

De Apologia prophetae David ad Theodosium Augustum, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/2 (1897), str. 297–355;

De bono mortis, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 701–753;

De Cain et Abel libri duo, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 337–409;

De Excessu Fratris libri duo, izd. FALLER, Otto, CSEL 73 (1955), str. 207–325;

De Incarnationis Dominicae Sacramento, izd. FALLER, Otto, CSEL 79 (1964), str. 223–281;

De institutione virginis et sanctae Mariae virginitate perpetua, izd. ML (J.P. MIGNE, Patrologiae cursus completus, series prima latina) 16, stupci 305–334.

De Isaac vel anima, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 639–700;

De Iacob et vita beata libri duo, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/2 (1897), str. 1–70;

De Ioseph, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/2 (1897), str. 71–122;

De Mysteriis, izd. FALLER, Otto, CSEL 73 (1955) str. 87–116; izd. BOTTE, Dom Bernard, Sch (Sources Chrétiennes, Paris, 1942 ss) 25bis (1961), str. 156–193;

209 Usp. isti, *Exp. Ps. 118* Lit. 1 Aleph., br. 5, CSEL 62, 7–8.

210 Usp. isti, *De bono mortis*, gl. 5, br. 19–20, CSEL 32/1, 720–721; gl. 6, br. 22, str. 723–724; *De Isaac et anima*, gl. 3, br. 8–9, str. 647–648; *Exp. Ev. Luc.*, knj. 6, br. 9–10, CCL 14/4, 177–178; *De Mysteriis*, gl. 9, br. 55–57, CSEL 73, 113–114; *De Incarnationis dominicae sacramento*, gl. 5, br. 35, CSEL 79, 240; *De virginitate*, gl. 13, br. 80, ML 16, 300.

211 Usp. isti, *De Abrah.*, knj. 2, gl. 8, br. 51, CSEL 32/1, 604; *Exp. Ev. Luc.*, knj. 6, br. 9, CCL 14/4, 177.

212 Usp. isti, *De Viduis*, gl. 10, br. 64, ML 16, 253.

- De Noe*, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 411–497;
De Officiis ministrorum libri tres, izd. ML 16, st. 25–184;
De Paradiso, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 262–336;
De Patriarchis, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/2 (1897), str. 123–160;
De Paenitentia libri duo, izd. FALLER, Otto, CSEL 73 (1955), str. 117–206; izd. GRYSON, Roger, Sch 179 (1971);
De Sacramentis sermones sex, izd. FALLER, Otto, CSEL 73 (1955), str. 13–85; izd. BOTTE, Dom Bernard, Sch 25bis (1961), str. 1–156;
De Spiritu Sancto libri tres, izd. FALLER, Otto, CSEL 79 (1964), str. 1–222;
De Viduis, izd. ML 16, st. 233–262;
De Virginibus libri tres, izd. ML 16, st. 187–232
De Virginitate, izd. ML 16, st. 265–302;
Epistolae, izd. ML 16, st. 857–1286;
Exhortatio virginitatis, ML 16, st. 335–364;
Explanatio super Psalmos duodecim, izd. PETSCHENIG, M. CSEL 64 (1919);
Expositio Evangelii secundum Lucam, izd. ADRIAEN, Marcus, CCL (Corpus Christianorum Latinorum seu nova Patrum collectio, series latina, Turnhout–Paris, 1953 ss), 14/4 (1957); I. izd. TISSOT, Dom Gabriel, OSB, Sch 45 (1956); II. (lib. 7–10), izd. Sch 52 (1958);
Expositio Psalmi 118, izd. PETSCHENIG, M., CSEL 62 (1913);
Hexaemeron, izd. SCHENKEL, Carolus, CSEL 32/1 (1896), str. 1–261.

THE INSTITUTION OF MARRIAGE IN THE WRITINGS OF SAINT AMBROSE

Stanislav KOS

Summary

The 1600th anniversary of the death of St. Ambrose was celebrated by the Church in 1997. The life and works of this bishop and Doctor of the Church have had an influence right up to the present. Much attention has been focused on the issues that he presented in his writings whereas very little has been commented upon his view about marriage.

This article is an attempt to give an overall presentation of the views of St. Ambrose upon the institution of marriage, which although throughout the ages has been constantly challenged, most surely holds a position of utmost importance in the life of man and the faithful. As such the article among other things focuses on what Ambrose says about the dignity of marriage, its place in civil legislature, its aims, on the relationship between marriage and virginity, restraint before marriage, on marriage and growth in virtue, on problems in marriage, on re-marriage and the symbolism of marriage.